

مقدمه

در فرهنگ عمید ذیل سیاست مملکت‌داری آمده است، اصلاح امور مردم، اداره کارهای مملکت، حکمرانی بر رعیت و اداره کردن امور مملکت. در لغت‌نامه دهخدا نیز سیاست مراقبت از امور داخلی و خارجی کشور تلقی می‌گردد.

واژه سیاست معادل politics که از واژه یونانی polis اخذ شده است، معادل کلمه شهر در یونان قدیم است، اما این عنوان ابتدا به معنای قلعه‌ای بوده که پای شهر برای حفاظت از آن در نظر گرفته می‌شده است؛ شهر در یونان قدیم ابتدا asty نام داشته است (ارسطو، ۱۳۵۸: ۱۳). از دیدگاه ارسطو آن جامعه‌ای که بالاتر از همه و فراگیرنده همه جوامع دیگر است خیرترین را می‌جوید و (این گونه) جامعه است که شهر یا اجتماع سیاسی نام دارد و در واقع سیاست در معنای یونانی علم حکومت بر شهر بوده است (عالم، ۱۳۷۳: ۲۳).

موریس دوورژه می‌گوید: «النهاییه جوهره سیاست، طبیعت ویژه و معنای حقیقی آن این است که همیشه و همه جا ذوجنبتین است. تصویر ژانوس، خدای دوچهره‌ای، مظهر واقعی قدرت است، زیرا ژرف‌ترین واقعیت‌های سیاسی را بیان می‌کند... فکری که بر اساس آن سیاست از یک سو مبارزه و پیکار میان افراد و گروه‌ها برای فتح قدرتی است که فاتحان آن را به سود خود و به زیان مغلوبان به کار می‌برند و از سوی دیگر، در عین حال کوششی است برای تحقق نظامی اجتماعی به سود همه افراد، که پایه اصلی جامعه‌شناسی سیاسی ما را تشکیل می‌دهد...» (دوورژه، ۱۳۶۷: ۳۰-۳۱).

سیاست عرصه عمومی مبتنی بر مصلحت عمومی و بهزیستی جامعه را شامل می‌شود. همچنین سیاست به معنای فکر در باب مدیریت جامعه است و از سویی به اعمال و محدود کردن قدرت اشاره دارد. در عبارتی دیگر سیاست سامان دادن به عرصه سیاسی داخلی و خارجی قالب رشته‌ای علمی است که شامل گرایش‌های مطالعات منطقه‌ای، دیپلماسی، روابط بین‌الملل، اندیشه سیاسی، سیاست‌گذاری و جامعه‌شناسی سیاسی و غیره است.

البته با وجود تعریف منطقی از سیاست، بعضی ناآگاهانه سیاست را به معنای دروغ، فریب، سازمان اطلاعاتی امنیتی، حزب‌بازی، سخنوری و طرح‌های سیاست‌مداران می‌دانند و با رویکردی مبتنی بر ترس و امر فریب‌کارانه در مورد آن بحث می‌کنند.

با وجود آنکه سیاست و امر سیاسی به نوعی تمام زندگی مردم را دربر گرفته است، اما در مورد ماهیت و شیوه استدلال درست و تحلیل سیاسی روشمند کمتر فکر می‌شود تا بتوان فراتر از ظاهر پدیده‌های سیاسی، لایه‌های پنهان ولی مؤثر بر رویدادها و رخدادهای اجتماعی-سیاسی را کشف کرد.

یکی از راه‌های مناسب در تحلیل سیاسی روشمند استفاده از مدل‌های تحلیل سیاسی است. مدل در تحلیل سیاسی، یکی از روش‌هایی است که امروزه در محیط‌های آموزشی و دانشگاهی دنیا به منظور ارائه چهارچوبی منسجم در تحلیل سیاسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. استفاده از این مدل‌ها در تحلیل سیاسی، سبب می‌شود که تحلیلگر، با انسجام و هدفمندی در مسیر درست تحلیل پدیده‌های سیاسی گام‌های مفیدی را بردارد.

در باب ضرورت تحلیل سیاسی نکات فراوانی گفته شده است و اشاره شهید مطهری (ره) در باب ضرورت تحلیل سیاسی ناظر به اهمیت آن است: «اگر مردم در متن جریان نهضتی باشند، آن‌ها را از تحلیل ماهیت نهضت بی‌نیاز نمی‌کند. هر نهضت در حال جریان برای مردمی که در متن آن قرار دارند بیشتر نیازمند به تحلیل و بررسی است تا وقتی که پایان می‌پذیرد. به هر حال تحلیل این نهضت چه برای مردم معاصر که خود در آن شرکت دارند و چه برای آیندگان تاریخ که بخواهند درباره آن قضاوت نمایند هم‌اکنون امری ضروری و حیاتی است (مطهری، ۱۳۷۷: ۶۱-۶۲).

نکته مهم آن است که میان مباحث مبتنی بر سرزنش (blaming) و تحلیل سیاسی که بر مبنای توضیح و تبیین (explaining) است، تفاوت اساسی وجود دارد. نباید در تحلیل سیاسی صرفاً به موجودی سرزنشگر و بررسی‌کننده جنبه‌های منفی پدیده‌های سیاسی پرداخت. در ارتباط با جامعه ما بعضی از این تحلیل‌ها در رسانه‌ها و افواه کارشناسان سیاسی چیزی جز سرزنش کردن وجود ندارد. مثلاً در بحث تحلیل سیاسی مسائل روز گزاره‌ای مطرح می‌شود که: «ما در از دست دادن فرصت‌ها نابغه‌ایم و تخصص داریم. ما حتی فرصت‌ها را نیز به تهدید تبدیل می‌کنیم، حالا از این سرزنش چه سودی عایدمان می‌گردد. صرف سرزنش کردن خودمان و سیاست‌مان و سیاست خارجی‌مان دردی را درمان نمی‌کند، باید به فهم چرایی‌های این پدیده‌ها بپردازیم و احیاناً دست به تجویز بزنیم» (حاجی یوسفی، ۱۳۸۴: ۱۰).

در محیط دانشگاهی امروز ایران، علم سیاست بیشتر نظریات و تحولات سیاسی را مورد بررسی قرار می‌دهد و در چهارچوب دروس روش تحقیق نیز، بیشتر پارادایم‌های مختلف در تحقیق و روش‌های پژوهش توضیح داده شده است و کمتر مشاهده می‌شود که ابزارهایی

کاربردی به منظور تحلیل سیاسی در اختیار دانشجویان قرار بگیرد. لذا برای رفع نقیصه مذکور در این کتاب سعی شده است، ضمن بهره‌مندی از نظرهای صاحب‌نظران مرتبط با شیوه تحلیل سیاسی، به استفاده از مدل‌های کاربردی جهت تحلیل سیاسی روشمند توجه شود. مدل چهارچوب مرحله‌ای و منسجمی است که گام به گام تحلیلگر را به سوی دستیابی به یک تحلیل کاربردی و مبتنی بر واقعیات سیاسی پیش می‌برد.

کتاب حاضر از دو بخش «اصول تحلیل سیاسی» و «روش‌های تحلیل سیاسی» در قالب چهارده گفتار تشکیل شده است که پنج گفتار آن (در بخش اصول تحلیل سیاسی) به «ضرورت و اهمیت تحلیل سیاسی» «شناخت مفاهیم مرتبط با تحلیل سیاسی»، «فهم سلسله‌مراتب نظری تحلیل سیاسی»، «فهم منطق ارتباط پدیده‌های سیاسی با یکدیگر» و «سطوح تحلیل سیاسی» اختصاص دارد و نه گفتار دیگر نیز (در بخش روش‌های تحلیل سیاسی) به ذکر روش‌ها و مدل‌های مهم و کاربردی در عرصه تحلیل سیاسی می‌پردازد که عبارت‌اند از:

«مدل کاربست منطق در تحلیل سیاسی»، «مدل تحلیل سیاسی روشمند سه‌وجهی»، «مدل فهم مغالطات و تحلیل سیاسی»، «مدل منطق فازی و تحلیل سیاسی هوشمند»، «مدل تحلیل فرایند ارتباط (ترکیبی لاسول)»، «مدل تحلیل محیط خارجی یک پدیده سیاسی»، «مدلی برای تحلیل مقالات روزنامه»، «مدل تحلیل سیاسی روزانه» و «مدلی برای نگارش یک تحلیل راهبردی». شایان ذکر است که وجود مثال‌ها و نمودارهای مختلف در این کتاب می‌تواند به درک عمیق‌تر و فهم مهارتی بیشتر خوانندگان محترم کمک نماید. امید است این کتاب برای دانشجویان علوم سیاسی و علوم اجتماعی و همچنین سیاست‌مداران و کارگزاران و علاقه‌مندان به حوزه فعالیت‌های سیاسی-اجتماعی مفید واقع گردد.

در پایان لازم است از راهنمایی‌های ارزنده جناب آقای دکتر ابراهیم برزگر، آقای دکتر سید علی مرتضویان و زحمات آقای مصطفی مجیدی و همسر فهیم، همراه و فداکارم خانم فاطمه حریرفروش و همچنین همراهی صمیمانه و مسئولانه سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) و کارگروه کمیته علوم سیاسی شورای تحول و ارتقای علوم انسانی صمیمانه تشکر نمایم. همچنین از خانم مژگان ضرغامی برای ویراستاری موشکافانه کتاب سپاسگزارم.

عباسعلی رهبر

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

مهر ۱۳۹۹